

Kelle pärand? Sissejuhatuseks ja seletuseks

„Kelle pärand?“ ei küsi kiri Studia Vernacula järjekorras 14. numbri kaanel sugugi mitte juhuslikult. Möödunud aasta novembris toimus Viljandis juba traditsiooniks saanud pärandtehnoloogia konverents, sedakorda TÜ Viljandi kultuuriakadeemia ja Eesti Rahva Muuseumi koostöös, teemaks „Soome-ugri dialoogid. Kogud ja kogumine“. Ühelt poolt toetas konverents Abja-Paluoja kui soome-ugri kultuuripealinna programmi, teisalt tähistas saja aasta möödumist Eesti Rahva Muuseumi esimestest etnograafilistest välitöödest hõimurahvaste juures, kolmandast küljest oli ajendatud asjaolust, et 2021. aasta suvel võõrustas Eesti soome-ugri rahvaste maailmakongressi.

Selle konverentsi ettekannetest on siinse ajakirja numbrisse jõudnud **Piret Koosa** ja **Svetlana Karmi** artikkel „Soome-ugri rahvaste pärand Eesti Rahva Muuseumi kogudes“, milles nad tutvustavad ERMi välitöid ja kogumisetki soome-ugri algupära rahvaste juurde, mille tulemusena on kujunenud soome-ugri kogud meie rahvusmuuseumis, nagu ka sealne palju auhindu ja kiidusõnu saanud püsiekspositsiooni hõimurahvastele pühendatud osa „Uurali kaja“. Autorid eritlevad kogude kujunemislugu ning kogumistöö meetodeid, aga ka kogude praegusaegset kasutust ning küsivad, kas on õigustatud nende kollektsioonide vaatlemine postkoloniaalses võtmes.

Sellele küsimuseasetusele aitab laiemat konteksti seada Indiana ülikooli professori **Jason B. Jacksoni** artikkel kultuurilisest omastamisest, mida täiendab Studia Vernacula toimetuskogu liikme, Tartu Ülikooli kaasprofessori **Madis Arukase** rohkete valgustavate näidetega varustatud saatesõna. Kuivõrd siinse tõlke aluseks on esialgse artikli lühendatud versioon, on saatesõnas lisatud näited hädavajalikud artiklis esitatud teoreetilise mudeli mõistmiseks. Koos moodustavad nad toimiva dialoogilise koosluse, mille õnnestumisse on oma suure panuse andnud ka tõlkija **Elo-Hanna Seljamaa**, kelle kontaktid autoriga algasid juba kraadiõpingute ajal Ameerikas. Jason B. Jackson kirjutab: „Nagu pärand ja palju muudki meie erialade huviorbiidis, on kultuuriline omastamine samaaegselt teaduslik raamistik ja päriselu nähtus. Sedalaadi juhtumid nõuavad teadlikke mõistestamise pingutusi.“ Lühidalt võime tõdeda, et kultuurilise omastamise juhtumid puudutavad väga erisuguseid etnilisi gruppe irokeesidest isuriteni ja pole eestlasedki sellest protsessist kõrvale jäänud.

Eri etniliste gruppide materiaalse pärandi keerdkäikudes seikleb ka meie käesoleva numbri teine tõlkeartikkel, mis pärineb ungari etnoloogi **Bence**

Ament-Kovácsi sulest. Olles ka ise päritolult seotud Ungaris elava saksa kogukonnaga, uurib ta selle rahvakillu traditsioonilisi jalakatteid – tallutatud sukki-sokke ja kootud susse. Tuleb tõdeda, et kogu selle ainelise ja sisulise keerukuse tõlkimine ja toimetamine nõudis omajagu jõupingutust. Sugugi ei ole kerge otsustada, kelle sõna või mõiste selle pärandi eritlemisel kõige õigem on või peale peaks jääma. Puhas harjutus kultuuridiplomaatia vallas, vaata kust otsast tahes. Kõnealuste esemete variatiivsus on olnud seotud lisaks etnilisele kuuluvusele nii kandjate konfessiooni, soo, vanuse kui ka sotsiaalse staatusega. Tänapäevaks on neist saanud peamiselt nostalgiatooted, mida illustreerib muuhulgas ka ajakirjanumbri kaanepildiks valitud foto. Ka nende esemete puhul kerkib küsimus, kelle pärandiga on õigupoolest tegemist – kes on õigustatud sellega tegelema ning kes peaks seisma hea selle säilimise eest. Ja kui ühest esemetüübist saab tarbeasja asemel lihtsalt suveniir või identiteedimarker, siis mida peaksime sellest arvama? Näen siin sarnasusi ja viitan tagasi Studia Vernaculas 2020. aastal avaldatud artiklile Bengali lapsetekkidest, millega näib toimuvat samalaadne protsess. Maailma eri otses esinevaid käsitõega seotud nähtusi kõrvutades ja neis sarnasusi nähes saame vahest paremini aru ka protsessidest, mis leiavad aset meie oma ainelise rahvakultuuri, käeliste oskuste ja pärandtehnoloogia vallas – paigutume meiegi samasse muustrisse.

Piiriülest mõõdet sisaldab ka ERMi uurijate **Liisi Jäätsi** ja **Mariliis Vaksi** ning Eesti Maaülikooli teaduri **Thea Kulli** ühisartikkel nn kõrkjapõhjaga toolidest ning nende valmistamise üksikasjade taastamisest praktikapõhiste uuringute abil. Ajalooliselt on neid toole väiketöönduslikult valmistatud Põhja-Lätis Burtnieki järve ümbruses. Seal on neid toodud paljudesse Lõuna-Eesti talutubadesse, aga ka kohapealsete toolimeistrite poolt järele tehtud. Nii kaislate kogumine, neist nõõri punumine kui põhja valmistamine nõuavad oskusi ning teatavate nõksude ja töövõtete teadmist. Lisaks praktikapõhisele uurimismeetodile võiks selle artikli puhul esile tõsta eri teadusalade esindajate tulemuslikku koostööd, mis võiks julgustada ka tulevasi autoreid ühisartiklite tegemisele mõtlema.

TÜ VKA magistrantide artiklitest üks seda rada käibki: **Kadi Vingisaare** ja **Eda Kivisilla** „Linukaid võib kanda mitut moodi: ei ole õiget ega valet kandmisviisi“ on sündinud kahe õpingute ajal kokku saanud rahvarõivakandmise entusiasti viljakast koostööst. Pärandtehnoloogiliste teadmiste ja esemete lähivaatluse abil suutsid nad muuseumiesemete varal ja arhiiviteadete abil kindlaks teha vähemalt kuus eri viisi traditsioonilise naiste peakatte linuka pähesidumiseks. Rahvapäraste võtete mitmekesisuse tagasitoomine aktiivsesse kasutusse aitab kindlasti kaasa sellele, et me ei peaks ühel päeval imestunult küsima, kelle pärand see on ja miks me õigupoolest

peaksime tema allesjäämise pärast muretsema. Mitmekesisus on säilimise üheks tagatiseks.

TÜ VKA kultuuripärandi loovrakenduste värske „nööbiliistumagister“ **Tiina Kull** vaatleb oma artiklis Eesti Rahva Muuseumis leiduvate talurahvasärkide lõikelisi eripärasid, keskendudes nööbiliistu konstrueerimise võtetele, ning pakub välja kolmest tingimusest koosneva maatriksi, mille abil on võimalik otsustada, kas vaatlusalune ese on määratletav rahvarõivana või mitte. Siingi kerkib küsimus sellest, kas linnamoeline rõivas on meie pärand. Kuhu tõmmata piir ja kas seda saab teha süstemaatiliselt formaalseid kriteeriume kasutades? See artikkel võiks meid neis küsimustes suure sammu edasi aidata.

Praktikapeegli rubriigis jätkavad meie vilistlased oma tööde tutvustamist. **Aivi Tamm** kirjeldab ühe majapalkide vahelt leitud Kihnu sitsjaki rekonstrueerimist, mis sisaldas tegevusi alates jaki puhastamisest kuni selle kangamustri digitaalse taasloomiseni. Praeguseks on rekonstruktsioon leidnud endale koha Kihnu Muuseumis, kus kõik huvilised seda uudistada saavad. **Malvo Tominga** aga kirjeldab haaravas ja hoogsas autoetnograafilises loos oma esimest iseseisvat saviehitusprojekti. Nagu kirjutab Malvo: „Inimene, kes näeb, kuidas teine inimene midagi teeb, ei saa sama asja teha paremini, kui ta ei mõista, miks see inimene seda just nii teeb.“



Foto 1. Taastatud savisein hommikupäikeses. Malvo Tominga foto.



Foto 2. Akustilised seinapaneelid põhinevad taastuvatel ressurssidel ja sisaldavad ligi 90% villa.
Katrin Kabuni foto.

Ringvaate avab **Ave Matsini, Kadri Tali, Katrin Kabuni ja Liina Kooli** põhjalik ülevaade Eesti villatootmise ja -töötlemise hetkeseisust, arendustegevustest ning tulevikuväljavaadetest. Selle teadmise valguses, et Eestis kujutab umbes 90% villast endast juba pügamise hetkel ainult kulu ja utiliseerimist vajavat jääkprodukti, võib ka meie maavillaste toodete ja neid võimaldavate sõrajalgade kohta kahtlevalt küsida: kelle pärand? On's seda siis üldse vaja? Jõupingutusi selle küsimuse vältimiseks igatahes tehakse.

Aivar Ruukel annab ülevaate Soomaa ühepuulootsiku ehk haabja teekonnast UNESCO maailmapärandi nimekirja ning visandab kolm kogukonda, kelle jaoks see pärand oluline on: kohalikud soomaalased, Eesti haabjaehitajad ning rahvusvaheline uurijate ja ühepuulootsiku-entusiastide seltskond.

Numbri lõpetuseks esitavad TÜ VKA õppejõud ja kudumismeister **Kristi Jõeste** ning Eesti Kunstiakadeemia õppejõud ja kunstnik **Urmas Lüüs** kaks vaadet meisterlikkusele Richard Sennetti raamatu „The Craftsman“ eestikeelse tõlke ilmumise puhul. Eestikeelseks pealkirjavasteks valitud „Taidur“ ei pruugi hõlbustada õigel sihtgrupil selle väärt teose ülesleidmist. Kuidas üldse anda edasi termini *craft* sisu eesti keeles? On see käeline osavus, vilumus, oskused laiemalt, meisterlikkus (kui me saksapärasest tüve ei pelga), või peaksime selle all silmas pidama kitsamalt hoopiski käsitööd, tarbekunsti

või materjalikunste? Mitmete siin nimetatud mõistemahtude ja määratluste ajaloo kohta võiks soovitada Studia Vernaculas 2017. aastal avaldatud Stefan Muthesiuse artiklit „Handwerk/Kunsth Handwerk“. Omalt poolt ütleksin vaid, et tööd selles suunas, et päranditehnoloogia valdkonna mõistevara oleks konkreetset defineeritud ning et selle töö tulemused ka laiemal üldsuse kätte ja käibesse jõuaksid, tuleb veel jätkata.

Selgituseks veel paar sõna autori foto juurde. See on tehtud 24. veebruaril, kui Muhu vald otsustas tunnustada „Muhu oabitsa“ tegemist ja väljaandmist Muhu Pärandikooli poolt „Aasta teo“ tiitliga. Samal päeval algas sõda ja pärandi hoidmine sai hoopis uue tähenduse. Nagu ka küsimus sellest, kellele üks või teine pärandvara kuulub. Et Ukraina pärandit ja inimelusid natukenegi kaitsta, algatas grupp naisi TÜ VKA

vilistlase ja Studia Vernacula kaasautori Jaana Ratase eestvedamisel varjevõrkude punumise kampaania, mis kestab seniajani. Lisaks materjalide taaskasutusele ja päranditehnoloogiliste võtete rakendamisele sisaldab see tegevus ka tubli annuse praktilist semiootikat, rääkimata peenmotoorika arendamisest ja ärevuse motoorsest kanaliseerimisest. Käeline tegevus aitab alati ja iseäranis tore on, kui sellele lisandub veel teoreetiline refleksioon oma tegevuse üle. Rahulolu käelisest tegevusest, praktikapõhisest uurimisest ja oma tegevuse mõtestamisest pakub ka käesolev ajakirjanumber ning laiemalt kogu TÜ VKA päranditehnoloogide ning kultuuripärandi loovrakenduste edendajate tegevus. Pärandit, mida hoida ja mille kohta küsimusi esitada, on meil õnneks palju.

Kadri Tüür

Studia Vernacula peatoimetaja



Kadri Tüür. *Kristjan Sisa foto.*